

PEDAQOQİKA

UOT 37.013.8

MÜƏLLİM HAZIRLIĞINDA İXTİSASARTIRMA

P.MƏDƏDOV, F.ƏLİYEV

Bakı Pedaqoji Kadrların İxtisasartırma və Yenidənhazırlanma İnstitutu
M.Polad@mail.ru

Məqalədə postixtisas təhsilinin zəruriliyi əsaslandırılır, terminoloji aparatı müəyyənləşdirilir.

Məqalədə ixtisasartırmanın faza dövriyyəsinin obyektiv qanunauyğunluqlarını tədqiq edir, belə bir qənaətə gəlirlər ki, faza disskretliyi təmin edilmədən pedaqoji kadrların professional hazırlığında sinkretizmiyə nail olmaq mümkün deyildir.

Ümumtəhsil məktəbinin, ali məktəbin, ixtisasartırma müəssisəsinin birgə ixtisasartırma fəaliyyətlərinin məzmununun modelləşdirilməsi məqalənin əsasını təşkil edir.

Açar sözlər: müəllim hazırlığı, metamodullar, pedaqoji fəaliyyət, ixtisasartırma, diferensiaslaşdırma

Müəllim hazırlığı özündə pedaqoji fəaliyyətə hazırlaşdırmanı və hazırlaşmanı ehtiva edir. Zaman xəttində “hazırlaşdırma” fenomenini “hazırlaşma” fenomenindən öndə dayanır. Pedaqoji-prosessual dialektika spiralında isə fenomenlərin yerdəyişməsi baş verir: “hazırlaşma” “hazırlaşdırmanı” nəinki qabaqlayır, əslində onu mümkün edir. Məhz bu obyektiv qanunauyğunluqdan çıxış etməyinizin məqsəd tezası ondan ibarətdir ki, kadrhazırlamanın istənilən məzmun-forma modelində-metamodullar, modullar və mikromodullar sisteminə pedaqoji kadrların özünütəhsilləndirmə motivasiyasının prioritetliyini təmin etmədən professionallaşdırma səviyyəsində pedaqoji kadrhazırlamanın mümkün olmadığını həlledici faktor kimi ixtisasartırma subyektlərinin nəzərinə əvvəlcədən çatdıraq. Kadrhazırlama prosesi, o cümlədən ixtisasartırma tədrisi hazırlanan kadrların peşə və ixtisas biliklərinə, bacarıqlarına və vərdişlərinə yiyələnmələrinin çox ciddi özünümotivasiyası təşkil olunsa, bu sahədə dövlət səviyyəsində iqtisadi məsarifə, intellektual enerji itkisinə yol verilməz, hazırlanan və yenidən hazırlanan kadrların ictimai inkişafda, istisnasız olaraq bütün sosial institutların tərəqqisində lokomotiv missiyası təmin edilir.

Pedaqoji fəaliyyət ən yüksək peşəkarlıq səviyyəsində icra olunmalı,

aktual və perspektiv planda səmərəli həyata keçirilməli fəaliyyətdir. Bu icra, bu səmərəlilik elmi və rəsmi normativlər, sosial tələbatlar, gözləmələr, sifarişlər təamlığında və bütövlüyündə olmalıdır. Pedaqoji fəaliyyətin heç bir tərkib hissəsi – məqsədi, subyekti, obyekt (əslində subyekt-subyekt münasibətlər sistemi), şəraiti, mühiti, vasitələri, özü, nəticəsi müəllimi heç bir qapalı, yaxud açıq mövzunun tədrisində didaktikanın niyə? nəyi? nə cür? sualları qarşısında aciz qoymamalıdır. Müəllim hazırlığı pedaqoji professional tələblər səviyyəsində mükəmməl olsa, əlbəttə, bu acizlik müəllim iqtidarlığına heç vaxt üstün gələ bilməz.

İxtisasartırma təhsili müəllimin əlavə pedaqoji təhsilinin aparıcı istiqaməti, növü, sahəsi, aspekti, metodologiyası, metodu, təşkili forması, vasitəsi və əsas nəticəsidir. Bir sosial institut və institusional proses kimi təhsilin yaxın və uzaq inkişaf perspektivlərində ixtisasartırmanın bu sistem elementləri öz nomenklatur təamlığında və bütövlüyündə qalacaqdır.

İxtisasartırma təhsili ixtisasartırma prosesinin nəticəsidir. Proses dinamik olduğundan ixtisasartırma təhsilinin qeyd etdiyimiz sistem elementləri zaman axarında adbaad invariant (dəyişməz) qalsa da, onların hər biri dövrü olaraq, yəni ixtisasartırma prosesinin nəticələrinə sosial tələbatların, tələblərin təkamül, yaxud inqilabi dönəmlərində yeni məzmun kəsb edir. Bu faktor da obyektiv qanunauyğunluqdur, öyrədənələr və öyrənenələr tərəfindən nəzərdən qaçırılmamalı, daim tədqiq olunmalı, onun doğurduğu ziddiyyətlər münaqişə səviyyəsinə çatmamış öz optimal həllini tapmalıdır.

Bu qanunauyğunluq həm də və ilk növbədə təhsili idarəetmənin ali hökumət orqanları tərəfindən müntəzəm olaraq tədqiq olunmalı, onu şərtləndirən konkret qanunlar aşkarlanmalı, məhz həmin qanunların tələb etdiyi pedaqoji metodologiya və texnologiya innovasiyaları paketi layihələşdirilməli, realizə üçün ixtisasartırma və ümumi təhsil müəssisələrinə göndərilməli, kütləvi informasiya vasitələri ilə regional inzibati bölgənin pedaqoji ictimaiyyətinə çatdırılmalıdır.

İxtisasartırma gerçəkliyindəki hər iki qanunauyğunluğun və onları doğuran qanunların elmi dərk, nəzəri-praktik fəaliyyətə adekvat tətbiqi milli müstəqilliyimizin ilk dövründə dövlət idarəçiliyini Azərbaycanı işğala, xaosa məruz qoymuş sələflərindən – sovet manqurtlarından ələ keçirmiş AXC-nin intellektual qüvvəsi xaricində idi. Dünya miqyaslı siyasətçi Heydər Əliyevin təbirincə desək, o vaxt tələm-tələsik, heç bir dünyəvi elmi-hüquqi dəyərliliyi olmayan, təhsil “qanununun” hazırlanması və tətbiqi xalqımıza qarşı düşmənçilikdən savayı bir şey deyildi. Bəli, həmin dövrdə bütövlükdə sosial həyatımızın, eləcə də onun intellektual energetika generatoru olan təhsilimizin, o cümlədən kadrhazırlama və ixtisasartırma fəaliyyətimizin dialektika müvazinəti pozuldu.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin dövlətimizin idarəçiliyi sükanı arxasına xalqımızın arzusuyla Qayıdışından sonra, onun qlobal miqyaslı siyasəti, ağıllı rəhbərliyi, gərgin əməyi sayəsində sosial institutlarımızın müvazinətli

inkişaf dialektikası özünə qaytarıldı. Milli müstəqillik tariximizdə Dirçəliş epoxası başlandı. İnkişafımızın fəlsəfi istiqaməti, xronologiyası, məzmun strategiyası və taktikası müəyyənləşdirildi. Müasir dünya etalonları çərçivəsində yenidənqurma fəaliyyətimizə, o cümlədən təhsil islahatına start verildi.

Həm 1999-2006-cı illərə hesablanmış ənənəvi, həm də 2006-2013-cü illər üçün nəzərdə tutulmuş təhsil islahatları proqramlarında pedaqoji kadrhazırlama dövlət əhəmiyyətli vəzifə kimi qarşıya qoyulmuşdur. Ayrı cür ola da bilməz. Axı hər şeyi kadrlar həll edirlər.

Pedaqoji kadrlar ordusunun sağ cinahında müəllimlər dayanır. Deməli, onların hazırlığı ən mükəmməl olmalıdır. Məhz bu zərurət təhsil islahatları proqramlarında xüsusilə qabardılır.

Qeyd etdik ki, pedaqoji kadrhazırlamada ixtisasartırma fenomeninin müstəsna rolu var. Məhz müntəzəm olaraq optimal variantda təşkil olunan ixtisasartırma təhsili kadrhazırlamanı fasiləsiz təhsil magistrasına çıxarır, fasiləsizliyin sosial imkanlarla və ixtisas biliklərinin obyektiv dinamikasıyla şərtlənən diskret fazalarını təşkil edir. Müntəzəm ixtisasartırmanın hasil etdiyi diskret (fasiləli) təhsilləndirmə olmadan yalnız ixtisas təhsili və özünütəhsil vasitəsilə fasiləsiz pedaqoji təhsili təmin etmək mümkün deyil.

Onu da qeyd etdik ki, müəllimin, ümumiyyətlə, peşə hazırlığına özünü-təhriklənməsi də yüksək səviyyədə olmalıdır. Bunsuz ixtisasartırma prosesi də hansı modellərlə təşkil olunursa olunsun, arzulanan nəticəni verməyəcəkdir. Bu isə o deməkdir ki, ənənəvi ixtisasartırmanın nəzəri-praktik mexanizmləri elə bir innovativ sistem elementləri ilə əvəzlənməlidir ki, ixtisasartırma təhsilinə müəllimin özünü-təhriklənməsi motivləşdirilsin.

Respublikamızda keçirilməkdə olan təhsil islahatları prosesində qeyd olunan faktları təmin edə biləcək sənədlər toplusu, metodoloji və texnoloji müddəalar sistemi hazırlanmışdır. Nazirlər Kabinetinin 2010-cu il 6 sentyabr tarixli 163 sayılı qərarı ilə “Əlavə təhsilin məzmunu, təşkili və əlavə təhsilin hər hansı istiqaməti üzrə təhsil almış şəxslərə müvafiq sənədin verilməsi qaydası” təsdiq edilmişdir. Təhsil Nazirliyi ixtisasartırmanın kurikulum çərçivəsində üç modul üzrə təşkili barədə kollegial və rəsmi qaydada konseptual normativlər hazırlamışdır. Həmin metodoloji müddəalara tam cavab verən Əsasnamə də hazırdır.

Göstərilən sənədlər “Təhsil haqqında Qanun və onun tətbiq edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2009-cu il sentyabr tarixli 156 sayılı Fərmanına uyğundur, müəllimi ixtisasartırma təhsilinə beynəlxalq sənədlər səviyyəsində təhrikləndirir.

Belə bir optimal normativ-hüquqi və sosial-psixoloji mühitdə ixtisasartırmanın konkret təşkilati-prosessual problemləri, praktik texnologiyaları da vaxtında müəyyənləşdirilməli, onların həlli və tətbiqi istiqamətində yaradıcı iş aparılmalıdır. Bu məzmununda fəaliyyət ümumtəhsil və ixtisasartırma müəssisələrinin vəzifə funksiyalarının ana xəttini təşkil etməlidir.

Hər iki müəssisə ilk növbədə ona nail olmalıdır ki, müəllim pedaqoji

fəaliyyətin fəal mövqedə dayanan subyekti olsun, öz işini bir vətəndaş kimi dərk edə və qiymətləndirə bilsin. Başa düşsün ki, müntəzəm ixtisasartırma təhsili almadan özünün fasiləsiz yaradıcı inkişafını, integrativ fəaliyyət təmliğini və bütövlüyünü təmin edə bilməz.

Hər iki müəssisənin ixtisasartırma dövrünü əhatə edən vahid kontekstə gətirilmiş ixtisasartırma planı hazırlanmalıdır: ixtisasını artıran da, ixtisası artıran da kurs vaxtını, müddətini, proqramlarını, tədris prosesində yerinə yetiriləcək nəzəri-praktik tapşırıqlar blokunu qabaqcadan bilməlidir.

Ümumtəhsil müəssisəsi ixtisasartırma təhsilinin sifarişçisidir. İxtisasartırma müəssisəsi isə özünün proqramları vasitəsilə sifarişləri yerinə yetirən subyektdir. Sifarişlər də, ixtisasartırma da fərdiləşdirilməlidir. Fərdiləşdirmə o dərəcədə dəqiq olmalıdır ki, ixtisasartırma kurslarının optimal diferensiallaşdırılması mümkün olsun.

Məktəb rəhbərləri tərəfindən daima aparılan məktəbdaxili tədqiqatlar ixtisasartırma müəssisələrinin professor-müəllim heyəti tərəfindən müntəzəm olaraq tamamlanmalıdır. Məktəbin ixtisasartırma müəssisəsinə sifarişi bu iki tədqiqatın nəticəsi əsasında hazırlanmalıdır.

Üç müəssisənin (ümumtəhsil, ixtisasartırma, ali pedaqoji təhsil) hər bir ümumtəhsil məktəbində birgə fəaliyyət qurumu, məsələn, elmi-metodik koordinasiya şurası yaradılmalı, fasiləsiz pedaqoji təhsilin, birgə səmərəli fəaliyyətin bütün problemlərinin tədqiqatı və həlli məhz həmin qurum tərəfindən tənzimlənməlidir.

İxtisasartırma təhsilinə və onun keyfiyyətinə sifarişlər birtərəfli, yəni təkcə məktəb rəhbərləri və müəllimlər tərəfindən verilməməlidir. Sifarişvermə səlahiyyətinə həm də ixtisasartırma subyekti malik olmalıdır, onun qabaqlayıcı sifarişləri elmi yeniliklər, yeni pedaqoji nəzəriyyələr və texnologiyalar, psixoloji qanunauyğunluqlar, pedaqoji prosesi daha səmərəli idarəetmə mexanizmləri barədə informasiya mənbəyi olmalıdır. Məktəb rəhbərləri və müəllimlər korpusu məhz bu mənbəyə istiqamətlənərək öz fəaliyyətini global miqyaslı təhsil innovasiyaları sisteminə integrasiya imkanlarını əldə etmiş olurlar.

İxtisasartırma prosesində ənənəvi birtərəfli mənimsətmə metodlarının qarşılıqlı mənimsətmə-mənimsəmə metodlarına transformasiyası təmin edilməlidir: kurs məşğələlərinin az səmərəli mühazirə formaları çox səmərəli mühazirə-dialog, seminar-praktikum, ekskursiya, pedaqoji emalatxana, təcrübə mübadiləsi, reflektiv praktikum, master-klass, dəyirmi masa, konfrans, pedaqoji qiraət və s. formaları ilə əvəzlənməlidir.

Müəllim ixtisasının artırılmasında pedaqoji-psixoloji fənlər, elmi-tədqiqatlar, layihə-tədqiqat, kompüter təlimi işlərinin xüsusi çəkisinin artırılması nəzərdən qaçırılmamalıdır.

Diferensiallaşdırma ixtisasartırmanın aparıcı prinsipi olmalıdır. Bu zaman kimə nəyi və nə qədər öyrətmək sualı cavablandırılmalıdır: hər bir ixtisasartırma kursunun eyni informativ-texnoloji ehtiyac və tələbatları olan

müdavim kontingenti ilə komplektləşdirilməsi təmin edilməlidir. Diferensiallaşdırılma təkcə bilik səviyyəsini yox, həm də mümkün qədər pedaqoji fəaliyyətin zaman amplitudasını əhatə etməlidir. Onda eyni idraki səviyyəyə və motivasiyaya malik müdavimlər eyni auditoriyada əyləşdirilər.

İxtisasartırma təhsili təkmilləşdirmə təhsili ilə tamamlanmalıdır: ixtisasartırın öz tədris fəaliyyətini ixtisasartırma institutunda (akademiyasında) başlamalı, təlim fəaliyyətini ümumtəhsil məktəbində pedaqoji prosesdə bitirməlidir. Bunsuz mənimsənilmiş biliklər bacarıqlara və vərdişlərə transformasiya oluna bilməz. Bu isə, ümumiyyətlə, təhsilin kurikulum fəlsəfəsinə ziddir.

İxtisasartırma təkcə müəllimi yox, həm də onun elmi-metodik fəaliyyət akvatoriyasını bütövlükdə əhatə etməlidir. Bu, o deməkdir ki, məhz ixtisasartırma müəssisəsi məktəbdaxili və regiondaxili elmi-metodik resursların (qurumların) elmi tənzimçisidir. Əks təqdirdə bu resursların fəaliyyətini utilitar-praktik səviyyədən elmi-nəzəri səviyyəyə qaldırmaq, müəllim professionallığını formalaşdırmaq mümkün deyil.

Bakı Pedaqoji Kadrların İxtisasartırma və Yenidənəhazırlanma İnstitutu professor Asəf Zamanovun rəhbərliyi sayəsində qeyd olunan və olunmayan ixtisasartırma problemlərinin kompleks həlli istiqamətində məqsədyönlü sistemli iş aparır. Belə bir fəaliyyətin nəticəsidir ki, institutun ixtisasartırma arsenalında təhsil innovasiyalarının xüsusi çəkisi getdikcə artır, müəllimlərin bu təhsilə təhriklənmələri güclənir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasının Ümumi Təhsilin Konsepsiyası (Milli Kurikulum) haqqında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 30 sentyabr 2006-cı il tarixli 233 sayılı qərarı.
2. “Əlavə təhsilin məzmunu, təşkili və əlavə təhsilin hər hansı istiqaməti üzrə təhsil almış şəxslərə müvafiq sənədin verilməsi Qaydası” haqqında Azərbaycan Nazirlər Kabinetinin 2010-cu il 6 sentyabr tarixli 163 sayılı qərarı.
3. Слостенин В.А., Исаев И.Ф., Шилянов Е.Н. Общая педагогика. В 2-х ч. II ч., М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003, 256 с.

ПОВЫШЕНИЕ КВАЛИФИКАЦИИ В УЧИТЕЛЬСКОЙ ПОДГОТОВКЕ

П.МАДАДОВ, Ф.АЛИЕВ

РЕЗЮМЕ

В статье научно обосновывается необходимость постквалификационного образования. Авторы исследуют закономерности фазовой периодизации повышения квалификации, приходят к мысли, что без этой дискретности невозможно добиться синкретизма в профессиональной подготовке педагогических кадров. Моделируется содержание совместной деятельности школы и учреждения повышения квалификации.

Ключевые слова: учительская подготовка, метамодулы, педагогическая деятельность, квалификация образования, дифференциализация

QUALIFICATION OF TEACHERS' TRAINING

P.MADADOV, F.ALIYEV

SUMMARY

The article grounds the urgency of post-qualification education. The authors research the conformity of phase periodization of qualification and come into the conclusion that lack of this discretion precludes syncretism in the professional training of pedagogical specialists.

The content of joint work of secondary schools and in-service institutions is modeled.

Key words: teachers' training, metamodules, pedagogical activity, qualification, differrentation